

Єнальєва О. А.,

аспірант, викладач кафедри романо-германської філології
Чорноморського державного університету імені Петра Могили

КОНСТЕЛЯЦІЯ СІМ'Ї В НІМЕЦЬКОМУ РЕАЛІСТИЧНОМУ РОМАНІ ДЛЯ ДІТЕЙ 80-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ (НА ПРИКЛАДАХ ТВОРІВ КІРСТЕН БОЙЄ І МІРІАМ ПРЕСЛЕР)

Анотація. У статті розглядається зображення сім'ї в реалістичному романі для дітей 80-х років ХХ ст. на прикладах творів К. Бойє та М. Преслер. Проаналізовано основні форми родини, які були характерні для вказаного періоду реалістичної літератури для дітей.

Ключові слова: реалістична література для дітей, психологічний роман для дітей, комічний сімейний роман для дітей, проблемно-орієнтований роман для дітей.

Постановка проблеми. Якісно нова німецька реалістична література для дітей активно розвивається після протестів у 1968 році в Європі [1]. Не лише змінюється проблематика, а й розширюється палітра художніх засобів, відбувається орієнтація на дитину як рівноправного члена соціуму зі своїми проблемами, переживаннями, страхами. Так, в кінці 60-х – на початку 70-х років свою нішу впевнено займає реалістичний роман, який змістом та формою досить чітко відрізняється від існуючої тоді літератури для дітей [2, с. 309]. Дослідники літератури цього періоду (Е. Армбрюстер-Гро [3] та Т. Кройцер [4]) виокремлюють три підвиди реалістичного роману:

– проблемно-орієнтований роман для дітей з домінантою соціального реалізму, який зображує реальні проблеми дітей, не зосереджуючись на внутрішніх емоціях та переживаннях. Спектр тем розширюється у співвідношенні до раніше існуючої літератури для дітей (розлучення, насилля, смерть близької людини, невиліковні хвороби), перестають існувати теми-табу;

– психологічний роман для дітей з орієнтуванням на психологічний реалізм також висвітлює будні протагоністів з їх проблемами та страхами. Спектр тем такий самий, як у вищевказаного типу реалістичного роману, проте головним виступає зображення внутрішнього світу протагоніста, його емоцій, «погляд в середину» [5];

– комічний сімейний роман для дітей з домінуванням дитячого літературного гумору відображає складні будні за допомогою різноманітних елементів комічного. В центрі таких романів зазвичай знаходиться родина, проте традиційні ролі чоловіка і жінки тут не зображуються.

Сім'я в німецькому реалістичному романі для дітей посідає провідне місце і є головною ареною подій, першим середовищем соціалізації, мікромоделлю суспільства, крім того вона є «відчутним, емпірично доступним світом» [2, с. 309] не лише для героя, але й для сучасного читача.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження сім'ї в літературі для дітей та юнацтва з орієнтацією на різні аспекти займаються: Б. Мінгес (нетрадиційні форми сім'ї в літературі для дітей та юнацтва) [6], Г. Бюркі (констелювання образу тата в романах для дітей) [7], М. Газелман (дослідження сімейних конфліктних ситуацій в літературі для дітей та юнацтва) [8], С. Аркіліц-Сонгборен [9] і та А. Топеонгпонт

[10] (порівняльний аналіз зображення сім'ї в німецькій та турецькій і тайландській літературі для дітей).

Мета статті – проаналізувати констелювання сім'ї в німецькій реалістичній літературі для дітей 80-х років ХХ ст. на прикладах творів двох відомих авторок західної частини Німеччини: Кірстен Бойє, та Міріам Преслер, чий перші романи для дітей з'явилися на початку 80-х років і відразу були відзначені різноманітними літературними преміями. Міріам Преслер працює переважно в спектрі реалістичної літератури для дітей та юнацтва, період літературного спадку до 2000 року Кірстен Бойє дослідники також позначають як реалістичний [11, с. 26].

Виклад основного матеріалу дослідження. Друга світова війна внесла свої корективи в традиційний сімейний устрій німецької родини. Чоловіки змушені були займатися військовою справою, жінки перейняли на себе обов'язки годувальника, вони не лише працювали, займали керівні посади, але й самостійно виховували юне покоління. Після закінчення війни і повернення частини чоловіків з фронту, жінки, які роками дбали про виживання родини, стали більш самостійними і емансипованими. Професійна діяльність жінки і її здатність самостійно забезпечувати родину послугували тому, що традиційна роль чоловіка в родині почала ставитися під сумнів. Цьому процесу також сприяли розвиток демократії та феміністичні віяння.

У 70-ті роки жінки починають активно боротися за рівні права, прагнуть здобувати професію і бути незалежними. В зв'язку зі змінами ролей та пріоритетів, в Німеччині переглядається закон сім'ї. Отже, з новим положенням, затвердженим 14 червня 1976 року, відбувається відмова між чітким поділом обов'язків між партнерами, головним є взаємоповага [12, с. 481]. Відповідно до прописаних в цьому законі правил спрощується процедура розлучення. Згідно з Р. Пойкертом [13, с. 18] це призводить до втрати цінності інституту шлюбу, зростає кількість розлучень, сім'я перестає сприйматися як щось стале і незмінне. Розвивається «постмодерністична» або нетрадиційна сім'я, характерними для якої є: соціальні зміни в структурі родини, спричинені зменшенням народжуваності; нові вимоги до виховання дитини; проблеми біологічних та «соціальних» батьків (а саме: усиновлення; штучне запліднення чи коли один з батьків біологічний, а інший – ні); соціальні зміни ролі жінки в сім'ї та професії (розподіл обов'язків в межах родини), пріоритетним для обох партнерів стає самореалізація.

В післявоєнній літературі для дітей, не дивлячись на те, що жінкам довелося переймати на себе ролі чоловіків, годувати родину, самостійно виховувати дітей, займати керівні посади, все ж таки зображується класична бюргерська, модель родини [14, с. 684]: тато – найважливіша особа в родині, годувальник, він приймає рішення; мати – домогосподарка, займається вихованням дітей, сімейним загишком. Сімейна атмосфера гармо-

нічна, конфліктних ситуацій не виникає. У кінці 50-х – на початку 60-х років залишається зображення незмінного у поділі ролей в сім'ї, але чоловік повністю присвячує себе професійній діяльності, тому втрачається роль батька-вихователя чи наставника, лише тато-годувальник. Проте в 50-ті роки починають з'являються та набувати широкого розповсюдження твори, в яких відображено процес «руйнування» типової родини.

Після 1968 року відбувається зміна сприйняття самої дитини, її прав та ролей, так звана «емансипація дитини» [15, с. 16], що ставить юну особу в один ряд з дорослими і тепер вона не відмежовується від проблем дорослого світу. Крім того, вона виступає рівноправним партнером в міні-соціумі – в сім'ї. Вона несе повноцінну відповідальність у зв'язку з пришвидшенням її дорослості. З початку 1970-х років в реалістичній літературі для дітей все більше з'являється творів, в центрі яких знаходиться зображення неповної родини, виставлення на перший план проблем батьків, які відображаються на житті і психічному та фізичному здоров'ї їхніх дітей.

Дослідник С. Аркіліц-Сонгьорен у своєму дослідженні зазначає, що у 70-х роках в літературі для дітей були представлені переважно патріархальні традиції [4, с. 55], Г. Доуберт вказує на те, що в цей період авторами літератури для дітей надавалася перевага зображенню авторитарного стилю виховання [14, с. 686], тобто від дитини очікується покірність, дисципліна, слухняність. Проте у 80-90-ті роки реалістична література для дітей ставить перед собою іншу задачу – зображення світу дитини з іншої перспективи, метою постає відображення проблем в житті юної людини, саме тому на перший план виходять «проблемні сім'ї» [16, с. 131] або нові форми родини: сім'я з одним годувальником (тато чи мама); сім'ї, які усиновили дитину; повноцінна родина (тато – мама = дитина/діти), в якій один з партнерів тяжіє до класичного бюргерського зразку родини, а інший – до демократичних відносин, без сталого розподілу обов'язків.

Повертаючись до аналізу реалістичних романів для дітей, впорядкуємо їх за групами:

– родина з одним годувальником (М. Пресслер «Кішки листопада» (1982 рік)) [17];

– родини з усиновленими дітьми чи такі сім'ї, які прагнуть цього (К. Бойє «Пауль – шасливчик» (1985 рік)) [18];

– бюргерська родина в новий час (К. Бойє «З дітьми ніхто не розмовляє» (1990 рік)) [19].

Роман, який віднесено до першої категорії, «Кішки листопада» М. Пресслер зображує життя багатодітної родини з одним годувальником – матір'ю. Розповідь фокусується на житті та переживаннях 11-річної Ільзе, яка є наймолодшою в родині. Героїня постійно відчуває страх перед авторитарною матір'ю та старшими братами, які силою примушують виконувати їхні обов'язки по дому. Представлена читачу матір героїні не викликає жодних позитивних емоцій, співчуття також: покинута чоловіком дружина з 4-ма дітьми заради іншої жінки; скрутне матеріальне становище раніше повністю залежної від чоловіка жінки, змушеної життєвими обставинами працювати, проте не бажаною цього. Відчуваючи до себе постійне співчуття, почувавшись єдиною жертвою ситуації, вона не може взяти себе в руки, своє незадоволення життям та гнів вона виказує на дітях, показуючи свою авторитарність та владу над ними. Жінка жила за застарілими уявленнями про бюргерську родину, вважаючи завданням чоловіка матеріальне благополуччя родини. Вона не здатна свої стереотипи та опанувати ситуацію, піти пра-

цювати, тому вимагає кошти від матері колишнього чоловіка: *“Geld“, – sagt die Mutter. – „Ich brauche Geld. Ihr habt noch andere Enkel, nicht nur die Marga.“ „Wir können nicht für alle sorgen“, – sagt die Oma und wischt sich die großen Schweißstropfen aus der Stirn. – „Du kriegst ja Geld. Vom Schorsch und vom Sozialamt“* [17, с. 18].

Вона вважає, що колишній чоловік або його батьки повинні забезпечувати її і дітей, тому що вона була гарною дружиною, про що вона і повідомляє його матері: *„Was habe ich ihm denn nicht recht gemacht? Was denn? Habe ich nicht immer die Beine auseinander gemacht, wenn er das wollte? Habe ich ihm nicht die vier Kinder auf die Welt gebracht?“* [17, с. 19].

Ця ситуація показує трансформацію поглядів і обов'язків в розрізі двох поколінь. Мати Ільзе вважає, що чоловік повинен її постійно забезпечувати та бути вірним, тому що вона родила йому 4-х дітей. Тут простежуються принципи (правила) бюргерської моделі сім'ї, проте жінка старшого покоління вбачає, що сексуальні обов'язки – це не єдині обов'язки, які повинна виконувати дружина, вона повинна також вести господарство, забезпечувати спокій та сімейний затишок. Проте вона не підтримує вчинок сина.

Коментар її чоловіка внучці: *„Dein Vater gehört geschlagen, weil er sich nicht um euch kümmert. Ich hab das auch nicht gekonnt, einfach abhauen. Ich bin dageblieben und habe für meine Familie gesorgt, auch wenn es mir oft sauer gewesen ist“* [17, с. 149 – 150] також вказує на засудження сина.

Отже, ця суперечка двох жінок з різних поколінь та коментар представника старшого покоління демонструє зміни у свідомості суспільства щодо сім'ї, сімейних обов'язків, показує втрачання актуальності цієї моделі сім'ї та трансформацію в більш вільні стосунки. Проте матері героїні важко зламати установлені стереотипи та поділ ролей, тому її головною ціллю для забезпечення сім'ї є не робота, а пошук чоловіка, який візьме на себе традиційні обов'язки. Проте коли вона завагітніла впр'яте вже від іншого чоловіка, він також відмовився перебирати на себе роль годувальника, і жінка пішла працювати на фабрику.

Про батька дівчинки відомо, що в нього інша родина і дочка. В кінці роману героїня зустрічається з ним та його новою родиною в Різдваний вечір, відбувається протиставлення життя двох дівчаток: Ільзе і малої принцеси тата.

Отже, зображена родина з одним годувальником (матір'ю), яка має видозмінені уявлення про обов'язки чоловіка та дружини в бюргерській родині, проте не здатної відразу адаптуватися до нових ролей. Наслідок цих трансформацій помітний на дітях.

В рамках другої категорії пропонується твір «Пауль-шасливчик» (1985 рік) [18] Кірстен Бойє, роман про усиновленого хлопчика, якому 6–7 років, оскільки в книзі вказано, що він навчається в першому класі. На перший погляд, цілком класична бюргерська родина (тато працює та забезпечує сім'ю, мама – домогосподарка, яка піклується про виховання сина).

Аналізуючи роман, варто зазначити, що поділ ролей в родині більш демократичний, ніж це було в бюргерській моделі сім'ї, оскільки в ній панують демократичні відносини та рівність обох батьків. Крім того, мати не відповідає стереотипам вищевказаної моделі сім'ї, оскільки не є бездоганною господинею, інколи *„wenn Paule dann aus der Schule kommt, steht das Frühstücksgeschirr noch auf dem Tisch und Mittagessen ist auch keins da“* [18, с. 34]. Щодо виховання і уваги сину, то обоє батьків беруть участь у цьому процесі, тато часто грає з сином в

футбол, мама приділяє увагу процесу навчання та виховання.

Не дивлячись на те, що соціалізація Пауля в родині пройшла успішно, процес його самоідентифікації має місце і зараз. Це пов'язано з кольором його шкіри, оскільки він не схожий на своїх прийомних батьків, він темношкірий. З одного боку, це має позитивні аспекти, тому що дитина з раннього дитинства знає, що, крім цих батьків, вона має і інших, період дорослішання з цим усвідомленням допомагає змиритися і зрозуміти, з іншого боку, юний індивід переймається питанням: «Чому?» (чому батьки відмовилися?). Думки про рідних батьків виникають у юнака доволі часто: „*Manchmal würde schöner wissen, wie die Frau aussieht, hinderer gewachsen ist*“ [18, с. 9]. Батьки не перешкоджають це прагнення сина і навіть обіцяють допомогти в пошуках, але коли він стане дорослим. Прагнення пізнати біологічних батьків показано також в епізоді, коли протагоніст приводить додому темношкірого чоловіка: „*Erist aus Ghana*“, *sagt Paule*. „*Da sehen die Leute alle so aus. Tausend und eine Million und eine Milliarde, alle wie ich*“ [18, с. 45].

Крім того, інтерес зі сторони інших дітей постійно повертає Пауля до питання самоідентифікації та рідних батьків. Соціальне кліше про те, що жінка, яка покинула дитину, є негідною матір'ю тощо. „*Viktor sagt, seine Mutter hat gesagt, mein erste Mutter war 'schlechte Frau'*“ *sagt Paule* <...> „*Dass sie eben schlecht ist*“, *sagt er*. „*Eine richtige Mutter gibt ihr Kind nicht weg, lieber ist sie tot, sagt Viktors Mutter*“ [18, с. 118].

Таке судження матері Віктора відповідає звичним стереотипам суспільства про жінку, що покинула свою дитину. Це призводить до постійних сумнівів і внутрішніх суперечок протагоніста щодо біологічної матері, проте на всі свої дитячі питання він отримує повноцінну дорослу відповідь „*Viele Leute verstehen das nicht*. <...> *Weil sie immer genug Geld hatten und gesund waren und alles. Aber diese anderen Frauen, bei denen es schwierig ist, die geben ihr Kind vielleicht gerade zu anderen Eltern, weil sie es so lieb haben*“ [18, с. 121].

Батьки планують поповнення родини, про що радяться з сином як повноцінним членом сім'ї, вони планують взяти на виховання однорічну дівчинку Улу. Це викликає у Пауля внутрішній протест, він хотів би брата. Поява нового члена сім'ї викликає в родині певні незначні зміни, але згодом у Пауля прокидається любов та турбота про сестру.

Отже, узагальнюючи констеляцію сім'ї та сімейних відносин у цьому романі, занадто що зображена родина представляє собою комбінування класичної бюргерської родини з сучасною: в сім'ї панують рівноправні відносини, батьки виконують свої обов'язки, виховуючи і доглядаючи усиновлену дитину. Кірстен Бойє також зображує стосунки між поколіннями, які є позитивними, рівноправними та щасливими, що слугує зразком для юного Пауля. Поповнення родини другою дитиною – дівчинкою – відображає бажання дорослих ідеальної констеляції за суспільними стереотипами родини: тато, мама, син та донька. Незважаючи на неприсмні ситуації, які виникають інколи в зв'язку з тим, що протагоніст не є рідною дитиною та має іншу расову приналежність, сім'я впевнено долає їх.

Роман останньої групи репрезентує крах моделі бюргерської родини і її неможливість існування в сучасному емансипованому світі, зображуючи наслідки сліпого наслідування стереотипам родини в минулому. Роман Кірстен Бойє «З дитьми ніхто не розмовляє» (1990 рік) [19] уже назвою дає відсилки до сімейного устрою. Розповідь ведеться від імені 9-річної дівчинки Шарлотти, яка мешкає зі своїми батьками (татом Фрі-

дріхом та матір'ю Монікою) в будинку за містом. Відомо, що мама перервала навчання, дізнавшись, що вагітна, і присвятила себе вихованню доньки, тато виконує функцію годувальника. Проте жінка прагне продовжити своє навчання та знаходить для доньки няню.

„*Dass du unser Kind dahingeben magst!*“ *hat er zu Mama gesagt*.

„*Und wohin denn sonst, bitte schön?*“ *hat Mama gefragt*. „*Kindergartenplätze gibt's schließlich nicht wie Sand am Meer!*“

„*Davon rede ich nicht*“, *hat Papa gesagt*. „*Ich rede von dieser ganzen albernem Geschichte mit dem Studieren! Kannst du mir mal erzählen, wozu du das brauchst?*“ [19, с. 9]. Ця ситуація показує проблеми, з якими зустрічаються жінки, які хочуть працювати і мати родину, уявлення про бюргерську родину дають право їх чоловікам приймати рішення за них, ставити їх перед вибором. Тобто жінка знаходиться не лише під тиском сімейних та професійних обов'язків, але і під тиском чоловіка та страхом обирати.

Раніше сім'я мешкала в місті, але після того, як дружина поновила своє навчання, батько прийняв рішення переїхати з міста в невелике поселення недалеко, оскільки функція жінки – це виховання дітей та ведення господарства.

До моменту поновлення навчання жінкою життя родини нагадувало класичну бюргерську родину: мати приділяла багато часу доньці, гуляла з нею на дитячому майданчику, як зазначає протагоніста, мама з донькою мають багато спільних справ, поки тато працює [19, с. 8]. Фрідріх забезпечує матеріальний добробут, працюючи юристом на фірмі. Про те, що родина не має жодних матеріальних незгод, можна зрозуміти з купівлі нового будинку, кількості додаткових занять, що відвідує героїня; особистих автомобілів батьків тощо. Проте вимушена відмова від продовження навчання і неможливість реалізувати себе в професійному плані призводять до постійних депресій Моніки. Це починається з переїздом в новий будинок, коли жінка розуміє, що її функція полягає лише у веденні господарства та вихованні доньки. Стають помітні зміни в характері жінки, вона стає агресивна, постійно кричить, одного разу навіть вдарила доньку [19, с. 21], вона перестала виконувати свої обов'язки господині: не готує їсти, в будинку панує безлад тощо. Фрідріх це помічає, проте він лише агресивно реагує на дружину, не намагаючись зрозуміти причину.

Зі зміною настроїв матері стають помітні і зміни в поведінці батька, він частково намагається компенсувати доньці відсутність матері, яка постійно віддаляється від неї, Фрідріх починає заходити в кімнату Шарлотти, говорить з нею, намагається брати участь у її житті. Але ставиться до неї як до дитини, а не як до рівноправного члена сім'ї. Зміни в ставленні до дружини та намагання зрозуміти її непомітні, депресія Моніки погіршується та закінчується спробою суїциду, після чого жінка потрапляє до лікарні.

Простежується перехід від класичної бюргерської родини до сучасної модерністичної, коли члени сім'ї відмовляються від розподілу обов'язків та керуються принципами рівноправності. Проте мета ще не досягнута, але відкритою кінцівкою автор дає надію на те, що зміни матимуть місце.

Цей роман показує, як відбувається крах бюргерської моделі і як починає своє становлення постмодерністична модель сім'ї, як відбувається процес змін всередині родини: між партнерами та на рівні батьки-діти, вплив трансформацій на життя дитини.

Висновки. Отже, зміни, які відбувалися в суспільстві у 80-ті роки та проблеми, які виникали як наслідок і були пов'язані з сім'єю та «емансипацією дитини», мали місце і в реалістичній літературі для дітей. Автори відмовляються від констелювання бюргерської класичної родини з чітким поділом обов'язків між годувальником-чоловіком і жінкою-домогосподаркою, центральне місце в реалістичному романі відведено новим формам сім'ї: з одним годувальником (матір'ю чи батьком); родини, які усиновили дитину/дітей; повноцінна родина (тато + мама = дитина/діти), в якій відбувається руйнування класичної бюргерської моделі сім'ї. Всі романи концентруються на проблемах всередині малої соціальної групи (родини) та їх впливу на дитину. Зникають теми-табу, в романі зображуються слабкі дорослі, сильні діти, реальні проблеми, які так чи інакше пов'язані з сім'єю.

На прикладах вищезгаданих романів К. Бойє та М. Преслер показані зміни в сімейному житті, зображено реальне життя дитини в нових сім'ях з погляду юного протагоніста.

Література:

- Снальєва О. Генезис психологічного роману для дітей у німецькомовній реалістичній літературі другої половини ХХ ст. / О. Снальєва // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Сер.: Філологія. Літературознавство. – 2014. – Т. 239, Вип. 227. – С. 20–24.
- Steffens W. Der psychologische Kinderreimen – Entwicklung, Struktur, Funktion / W. Steffens // Taschenbuch der Kinder- und Jugendliteratur / G. Lange [Hrsg.]. – Baltmannsweiler: Verlag Hohengehren, 2005. – (Bd. 1. Grundlagen – Gattungen). – S. 309–328.
- Armbröster-Groh E. Der modernerealistische Kinderreimen: Themenkreise, Erzählstrukturen, Entwicklungstendenzen, didaktische Perspektiven / E. Armbröster-Groh. – Frankfurt a. d. Main: PeterLang, 1997. – 298 s.
- Kreuzer T. KönigKind? Literarische Figuren zu Beginn des 21. Jahrhunderts in der realistischen Kinder- und Jugendliteratur / T. Kreuzer. – Würzburg: Königshausen & Neumann GmbH, 2009. – 236 s.
- Lypp M. Der Blick ins Innere. // Vom Kasper zum König: Studien zur Kinderliteratur / M. Lypp. – Frankfurt am Main: PeterLang, 2000. – (Kinder- und Jugendkultur, -literatur und -Medien; Bd.8). – S. 79–86.
- Minges B. Patchwortfamilien in der Kinder- und Jugendliteratur der Gegenwart / B. Minges. – Innsbruck; Wien; Bozen: StudienVerlag, 2010. – 264 s.
- Bürki G. Wenn Kinderbuch-Väter sprechen: / G. Bürki. – Tübingen und Basel: A. Francke Verlag, 2004. – 325 s.
- Haselmann M. Konfliktlösung in Familiensystemen Eine Unter Suchung der gängigen Kinderliteratur: Dissertation / H. Maren – München, 2011. – 418 s.
- ArkilicSongören S. Familienleben in Deutschland und in der Türkei im Spiegeld der Kinder- und Jugendliteratur / S. ArkilicSongören. – Frankfurt am Main: PeterLang, 2007. – 158 s. – (Kinder- und Jugendkultur, -literatur und -Medien).
- Topeongpong A. Familienbilder in der deutschsprachigen und der thailändischen Kinderliteratur der Gegenwart / A. Topeongpong. – Frankfurt am Main: PeterLang, 2004. – 406 s. – (Kinder- und Jugendkultur, -literatur und -Medien).
- Dankert B. „Damüsstenwir zuerst die Wirklichkeit ändern“: 30 Jahre Kinder- und Jugendliteratur von Kirsten Boie – Werküberblick und Bibliografieder Primärliteratur / B. Dankert // Kirsten Boie Bielefelder Poetin Residence 2013 / B. Dankert. – Bielefeld, 2013. – S. 26–43.
- Dressel K. Erwerbsarbeit: Zur Situation von Frauenauf dem Arbeitsmarkt / K. Dressel, S. Wanger // Handbuch Frauen- und Geschlechterforschung / K. Dressel, S. Wanger. – Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2008. – S. 481–490.
- Peuckert R. Familienformen im sozialen Wandel / R. Peuckert. – Münster: Springer VS, 2012. – 785 S. – (8. Auflage).
- Daubert H. Familie als Thema der Kinder- und Jugendliteratur / H. Daubert // Taschenbuch der Kinder- und Jugendliteratur / H. Daubert. – Ballmannsweiler: Schneider-Verlag Hohengehren, 2000. – S. 684–796.
- Ewers H.-H. Die Emanzipation der Kinderliteratur. Anmerkungen zum kinderliterarischen Formen- und Funktionswandel seit Ende der 60er Jahre / H.-H. Ewers R. Raecke, U. D. Baumann // Zwischen Bullerbü und Schewenborn. Auf Spurensuche in 40 Jahren deutschsprachiger Kinder- und Jugendliteratur / R. Raecke, U. D. Baumann [Hrsg.]. – München: Arbeitskreis für Jugend Literatur. V., 1995. – S. 16–28.
- Kliwer U. Die nicht vorhandene Familie in neueren Jugendroman / U. Kliwer // Beiträge Jugendliteratur und Medien. – 1997. – № 3. – S. 131–142.
- Pressler M. Novemberkatzen / M. Pressler. – Hemsbach: ein Gullivervon Beltz, 1990. – 205 s.
- Boie K. PauleisteinGlücksgriff / K. Boie. – Hamburg: Verlag Friedrich Outing er, 2010. – 128 s.
- Boie K. Mit Kindern redet ja keiner / K. Boie. – Fa M: Fischer Taschenbuch Verlag, 2005. – 138 s.

Енальєва О. А. Констелляция семьи в детском немецком реалистическом романе 80-х годов ХХ в. (на примере произведений К. Бойе и М. Преслер)

Аннотация. В статье рассматривается изображение семьи в немецком реалистическом романе на примере произведений К. Бойе и М. Преслер. Проанализированы основные новые формы семьи, которые были характерны для указанного периода детской литературы в Германии.

Ключевые слова: детская реалистическая литература, детский психологический роман, детский комический семейный роман, детский проблемно-ориентированный роман.

Yenalyeva O. Constellation of family in the in German realistic novel for children 80s of XX c. (on the basis of works of K. Boie and M. Pressler)

Summary. The article deals with the figure of family in German realistic novel for children 80s of XX century on the basis of works of K. Boie and M. Pressler. The main modern forms of the family, which were typical for affected period, are analyzed.

Key words: realistic literature for children, psychological novel for children, comic family novel for children, problem-oriented novel for children.